

Zb. Ciekliński

Województwo łódzkie (1952-1955)

Ochrona Zabytków 8/4 (31), 267-275

1955

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KRONIKA

PRACE KONSERWATORSKIE

WOJEWÓDZTWO ŁÓDZKIE (1952—1955)*

W okresie sprawozdawczym starano się kontynuować przede wszystkim prace rozpoczęte w latach ubiegłych, jak rekonstrukcja kolegiaty romańskiej w Tumie, gmachu pomisjonarskiego w Łowiczu, dokończenie rekonstrukcji pałacu w Poddębicach, odbudowa obronnej fortelicji w Siemkowicach i szereg innych, koncentrując na tych obiektach nakłady finansowe. Nie przystąpiono natomiast wobec szczupłości kredytów do odbudowy obiektów o tak wysokiej wartości zabytkowej jak zamki w Bykach i Działoszynie czy Oporowie, ograniczając się tu jedynie do wykonania pełnej dokumentacji technicznej. W ostatnich latach zwrócono również większą uwagę na konserwację zabytków budownictwa drewnianego szczególnie interesującego i różnorodnego na terenie naszego województwa.

Jako objaw dodatni należy podkreślić przystąpienie do dużych robót konserwatorskich ze środków własnych użytkowników, co przy szczupłości środków w dyspozycji Konserwatora Wojew. miało duże znaczenie dla rozwiązania zagadnienia odbudowy zabytków. I tak z kredytów Wzdziału Oświaty P. W. R. N. przeprowadza się wzorową rekonstrukcję zabudowań pałacowych w Wolborzu, a Prezydium Powiat. Rady Narodowej w Wieluniu przeprowadza rekonstrukcję d. kolegium pijarskiego. Przykładów takich można by mnożyć więcej.

W rezultacie więc okres sprawozdawczy przyniósł sporo sukcesów w zakresie konserwacji zabytków, a dużą zasługą w tej dziedzinie była pomoc łódzkiego Zakładu Pracowni Konserwacji Zabytków czynnego od 1951 r., którego działalność usunęła trudności dokumentacyjne, tak uciążliwe w latach poprzednich.

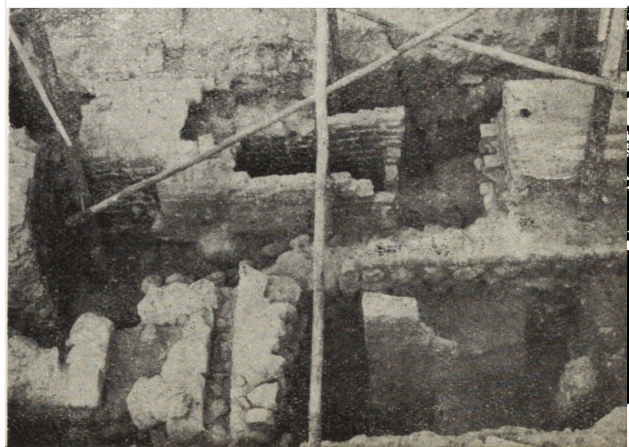
Stworzenie w roku bieżącym przez P.K.Z. własnej komórki wykonawczej i przejęcie przez nią robót wymagających dużego do-

* Por. sprawozdanie za lata 1950—1951. „Ochrona Zabytków“, 1952, nr 1, str. 57.

Ryc. 231. Wieża zamkowa w Rawie Mazowieckiej. Stan w r. 1953.

Ryc. 232. Dwór obronny w Siemkowicach. Fragment odkrytego wątku romańskiego.

Ryc. 233. Kolegiata w Tumie pod Łęczycą. Odkrycia archeologiczne w nawie głównej.

Ryc. 234 i 235. Dwór renesansowy w Poddębicach. Widok ogólny i loggia I piętra. Stan w r. 1955.

świadczenia w zakresie zagadnień konserwatorskich pozwala żywić nadzieję, że w niedalekiej przyszłości wszystkie ważniejsze roboty konserwatorskie będą wykonywane przez przedsiębiorstwo specjalizujące się w tej dziedzinie i zniknie potrzeba korzystania z usług różnych przygodnych przedsiębiorstw remontowo-budowlanych.

W końcu należy zaznaczyć, że w omawianym okresie skierowano większą niż dotychczas uwagę na problem społecznego wykorzystania obiektów zabytkowych i nadanie im nowej socjalistycznej treści.

Odbudowane budowle służą dziś społeczeństwu jako biblioteki, domy kultury, szkoły, internaty, muzea itp. i są jeszcze jednym czynnikiem rozwoju kultury w naszym Państwie, uzyskując sens istnienia w nowym ustroju społecznym.

W związku z tym czynniki konserwatorskie rozwinęły ożywioną działalność w kierunku rozpowszechnienia idei ochrony kultury organizując wycieczki krajoznawcze i odczyty, oraz publikując w prasie codziennej popularne artykuły na ten temat.

W roku bieżącym zostanie zorganizowana w Piotrkowie specjalna wystawa poświęcona zagadnieniom opieki nad zabytkami, która następnie zostanie przeniesiona do innych miast województwa.

Akcja popularyzacji ochrony zabytków jest od roku 1953 prowadzona wspólnie z Wojew. Oddziałem P.T.T.K. i daje dobre rezultaty zwłaszcza w ośrodkach prowincjonalnych, gdzie dotychczas prawie nie istniała. Również sprawa powoływania opiekunów społecznych dla ważniejszych obiektów czy zespołów zabytkowych weszła ostatnio na właściwe tory, tak że w chwili obecnej mamy już 26 opiekunów społecznych i ilość ich zostanie do końca roku 1956 podwojona.

Również akcję umieszczania tablic informacyjnych na ważniejszych obiektach zabytkowych uzgodniono z P.T.T.K. i jeszcze w roku bieżącym umieści się 12 tablic, dla których tekst już opracowano.

Ogółem w okresie sprawozdawczym przeprowadzono prace konserwatorskie przy 42 obiektach zabytkowych, z czego 14 oddano do użytku społecznego.

W zakresie konserwacji zabytków ruchomych i sztuki dekoracyjnej zakonserwowano i zabezpieczono 18 obiektów, z czego 10 wykonano z kredytów państwowych. Należy jednak zaznaczyć, że akcja ta obejmowała jedynie drobną część powyższego zagadnienia i musi ulec w naj-

Ryc. 236 i 237. Dwór w Łękach Kościelnych z XVII w. przed i w czasie konserwacji.

bliższym czasie znacznemu spotęgowaniu, jeżeli nie chcemy, by nieraz bardzo cenne pomniki naszej sztuki uległy zupełnemu zniszczeniu.

Szczególnie palącym zagadnieniem jest sprawa konserwacji zabytków malarstwa ściennego i sztalugowego w obiektach sakralnych, których wartości artystycznej zazwyczaj użytkownik nie docenia i nawet lekceważy.

Zagadnienia urbanistyczne. W przeciwieństwie do pierwszych lat działalności konserwatorskiej przystąpiono w okresie sprawozdawczym do opracowania zagadnienia odbudowy całych zespołów staromiejskich, przygotowując w pierwszym rzędzie studia historyczno-urbanistyczne dla wielu miast województwa łódzkiego jak Łódź, Łowicz, Piotrków, Zgierz i inne. Ponadto w związku z zamierzoną odbudową dzielnicy staromiejskiej w Piotrkowie warszawski oddział P. K. Z. pod kierownictwem inż. Gontarczyka opracował pełną dokumentację techniczną dla rekonstrukcji Rynku Trybunalskiego, które to prace rozpoczyna się jeszcze w roku bieżącym, a zakończenie ich przewidziane jest na r. 1956. Zasadniczymi postulatami, jakimi kierowali się autorzy projektu, był o ile możliwości powrót do wyglądu z końca XVIII w. i usunięcia szpetnych nadbudówek i przeróbek z okresu kapitalistycznego.

Dla Rynku Kościuszki w Łowiczu opracowano dokumentację techniczną na odbudowę spalonej pierzei północnej oraz przeprowadzono kapitalny remont klasycystycznego ratusza oraz kilku kamienic.

Zapoczątkowana w roku 1951 przebudowa urbanistyczna Placu Wolności w Łodzi będzie w roku 1956 wznowiona, a obecnie kończy się opracowanie pełnej dokumentacji technicznej dla przebudowy całego zespołu.

Wprawdzie projekt nie spełnia całkowicie postulatów konserwatorskich, ponieważ wprowadza na wszstkich dawnych kamienicach nadbudowę III kondygnacji oraz stroi fasady domów w zbyt finezyjne i bogate dekoracje niezgodne z małomiasteczkowym charakterem zabudowy dawnego Rynku Nowomińskiego, to jednak przyczyni się niewątpliwie do nadania centralnemu punktowi miasta jednolite-

Ryc. 238. Dwór w Wodzieradach.

Ryc. 239. Zamek w Oporowie.

go wyglądu, zepsutego w dużej mierze w okresie spekulacyjnej rozbudowy miasta na przełomie XIX i XX wieku.

Również odbudowa zniszczonych w czasie działań wojennych dzielnic staromiejskich w Wieluniu, Rawie Mazow. i Łęczycy posunęła się naprzód dzięki odbudowie obiektów wypalonych wzgl. budowie nowych dostosowanych swym charakterem do zabytkowego otoczenia.

Miejskie Budownictwo Obronne. W dziedzinie miejskiego budownictwa obronnego najpoważniejszym osiągnięciem było przystąpienie w roku bieżącym do odbudowy wieży zamkowej w Rawie Mazowieckiej, która po przeprowadzeniu prac konserwatorskich będzie mieścić muzeum i świetlicę PTTK. Sama wieża pomimo pozostawania przez z górą 150 lat w ruinie, dzięki niezwykle solidnej strukturze murów zachowała się stosunkowo dobrze i jest ciekawym przykładem średniowiecznej architektury obronnej. Przewiduje się odgruzowanie wnętrza i otoczenia, uzupełnienie stożkowatego sklepienia zakrywającego wnętrze wieży, jak również uzupełnienie krenelazu wieńczącego wieżę, rekonstrukcję przylegających partii murów celem umieszczenia tam schodów prowadzących do otworu wejściowego położonego na wysokości murów. We wnętrzu będą zrekonstruowane sklepienia dzielące poszczególne kondygnacje, oraz wykonane będą wszelkie inne roboty, które pozwolą wykorzystać obiekt do celów społecznych. W roku przyszłym ponadto przewiduje się przeprowadzenie na terenie zamku badań archeologicznych, które pozwolą ustalić szereg problemów związanych z genezą i historią obiektu.

Miejskie budownictwo reprezentacyjne i użyteczności publicznej. Gmach pomisjonarski w Łowiczu — budynek barokowy z końca XVII w. o niezwykle monumentalnych formach. Mieści on w swym wnętrzu okazałą kaplicę p. w. Karola Boromeusza ozdobioną ceną polichromią pędzla M. A. Palloniego. Gmach uległ pożarowi w r. 1939, a pozostałe ruiny z rozkazu władz hitlerowskich rozebrano z wyjątkiem części mieszczącej dawną kaplicę. Zaraz po wyzwoleniu przystąpiono do zabezpieczenia pozostałej części budynku, a od r. 1948 przeprowadzana jest całkowita rekonstrukcja budynku według projektu inż. Kosińskiego. W r. 1952 oddano do użytku lewe skrzydło od ulicy Świerczewskiego, zaś obecnie wykańcza się część środkową oraz skrzydło od ulicy Mostowej i prawdopodobnie jeszcze w roku bieżącym cały budynek zostanie oddany do dyspozycji Muzeum. Odbudowa gmachu

pomisjonarskiego ma duże znaczenie dla sylwety urbanistycznej miasta, bo stanowi on obok kolegiaty czołowy akcent reprezentacyjnego zespołu architektonicznego jakim jest dawny Rynek Kolegiacki.

W roku 1954 przeprowadzono kapitalny remont klasycystycznego ratusza w Łowiczu, który dzięki otrzymaniu ceramicznego pokrycia dachowego i usunięciu ciemnych cementowych tynków pochodzących z okresu okupacji, otrzymał właściwą szatę zewnętrzną uwidaczniającą architektoniczne walory budynku.

W 1953 r. przystąpiono do rekonstrukcji kompleksu zabudowań dawnego kościoła i klasztoru dominikanów w Łowiczu z poł. XVII w. na cele Technikum Mechaniczno-Elektrotechnicznego. W trakcie wykonywanych robót zrekonstruowano na dawnym budynku kościelnym szczyty oraz dano nowy dach o pokryciu ceramicznym, zaś wnętrza przesklepiono. W roku bieżącym przeprowadzono rekonstrukcję dachu na całym budynku poklasztornym oraz wykonano szereg robót adaptacyjnych, przywracając jednocześnie wnętrzą pierwotny charakter. Zakończenie całości robót przewidziane jest na rok 1957.

W Piotrkowie zakończono w r. 1954 prace konserwatorskie przy adaptacji wnętrza dawnego zamku królewskiego na pomieszczenie zbiorów Muzeum Historycznego. W ramach planu pięcioletniego przewiduje się odbudowę III kondygnacji zamku rozebranej z polecenia władz gubernialnych w 1868 r., co będzie możliwe do zrealizowania dzięki zachowanemu pomiarom inwentaryzacyjnym i zdjęciom fotograficznym. Ta rekonstrukcja jest tym bardziej wskazana, że obecny budynek nie wystarcza już na potrzeby Muzeum.

W r. 1953 zakończono prace adaptacyjne przy odbudowie tzw. Domu Pojagiellońskiego w Sieradzu, przeznaczonego dla Muzeum Ziemi Sieradzkiej.

Dużą wartość dla zabytkowego Rynku w Wieluniu ma rekonstrukcja obszernego budynku dawnego kolegium pijarskiego, który w ciągu XIX w. stracił prawie zupełnie swój zabytkowy charakter. W latach 1953—54 przeprowadzono remont budynku dając nowe wiązania dachowe i pokrycie dachówką holenderską oraz rekonstruując równocześnie ozdobne kominy, według zachowanych rysunków. Ponadto cały budynek otrzymał nowe tynki wapienne. Należy jednak zaznaczyć, że odnowiono tylko część kolegium będącą w użytkowaniu Prezydium Pow. Rady Narodowej, natomiast druga należąca do innego użytkownika zachowała nadal swój szpetny wygląd tak kontrastujący z otoczeniem.

Miejskie budownictwo mieszkalne. Oprócz odbudowy wzgl. remontu szeregu budynków mieszkalnych na terenie zaoytkowych dzielnic Piotrkowa, Rawy, Sieradza, Wielunia i innych miast, należy wymienić odbudowę kilku obiektów o dużych walorach architektonicznych. Do tej grupy należy rekonstrukcja domu mieszkalnego późnorenesansowego w Łowiczu przy Rynku Kilmńskiego 34, pochodzącego z poł. XVII w. o elewacji szczytowej, charakterystycznej dla dawnej zabudowy miasta. W rezultacie prac konserwatorskich wykonanych w roku 1953 przeprowadzono rekonstrukcję układu dachowego wraz ze zmianą pokrycia oraz przeprowadzono całkowity remont wnętrza.

W latach 1953—54 przeprowadzono odbudowę domu mieszkalnego w Zgierzu przy ul. Łódzkiej 5, poch. z r. 1822, o pięknej klasycystycznej elewacji. Zbudowany przez rząd Król. Kongres. jako jeden z licznych tego rodzaju budynków dla tkaczy siałskich jest ciekawym przykładem planowej zabudowy powstających w tym czasie osiedli przemysłowych. Spalony w czasie odwrotu hitlerowców był przedmiotem ciągłych zakusów rozbiórkowych ze strony Zarządu Miejskiego, który jeszcze w roku 1947 przeprowadził bez zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków rozbiórkę dwóch podobnych obiektów wypalonych w czasie działań wojennych. Dzięki zdecydowanemu oporowi, zdołano uchronić od podobnego losu omawiany obiekt, który dziś po odbudowie, stanowi jeden z nielicznych akcentów zabytkowych miasta. Wskutek pozostawiania tego budynku przez dość długi okres czasu w ruinie musiano nawet częściowo od nowa przemurować zmuśrzałe partie murów. Ponadto usunięto przeróbki i dobudówki nieharmonizujące z stylowym charakterem budynku.

Podobnym zagadnieniem jest rekonstrukcja drewnianego piętrowego domu tkackiego w Pabianicach przy ul. Nowotki 20, o rzadko spotykanej w naszym budownictwie miejskim konstrukcji przysłupowej. W zakresie zamierzonych robót konserwatorskich leży również usunięcie szpetnej murowanej oficyny z końca ubiegłego stulecia, co pozwoli na odświeżenie całego budynku i podkreślenie jego dużych walorów zabytkowych.

Zamki, pałace i dwory. Ukończono odbudowę i rekonstrukcję renesansowego pałacu w Poddębicach. W latach 1951—52 wykonano stropy ogniotrwałe, wzmocniono konstrukcję murów, wymieniono całkowicie wiązanie dachowe oraz zmieniono pokrycie dając w zamian blachy dachówkę ceramiczną. W roku 1953 przystąpiono do rekonstrukcji fasady po-

Ryc. 240. Ratusz w Łowiczu. Stan w r. 1955.

Ryc. 241. Dawny pałac Małachowskich w Nowym Mieście. Stan w r. 1954.

Ryc. 242. Gmach pomisonajski w Łowiczu. Stan w r. 1954.

ludn. odsłaniając zamurowaną w XIX wieku dwukondygnacyjną loggię o niezwykle oryginalnym ujęciu architektonicznym. Równocześnie przeprowadzono rekonstrukcję wieży zamkowej, obniżając ją do pierwotnej wysokości i kryjąc nowym hełmem dostosowanym do architektury obiektu. Budynek po zakończeniu prac konserwatorskich mieści internat szkolny.

Również w tym roku zakończono prace przy odbudowie obronnego zamczku w Siemkowicach. Typowy przykład fortalicji szlacheckiej położony malowniczo na wyspie otoczonej fosą miał służyć dawniej jako zbór ariański. Po odgruzowaniu i wyburzeniu bezstyłowych przebudówek położono żelbetowe stropy, postawiono czterospadowy dach o pokryciu gontowym. Następnie zrekonstruowano wnętrza odsłaniając kamieniarkę portali i obramowań okiennych, uzupełniono względnie zrekonstruowano stropy drewniane przywracając komnatom ich pierwotny wygląd. Należy zaznaczyć, że po odbiciu tynków, odsłonięto w północnej części budynku duże partie murów o wątku z kamienia polnego (*opus incertum*) pochodzące zapewne z w. XIII, a będące prawdopodobnie fragmentem wieży obronnej dawnej fortalicji. Przy budowie zamczku w w. XVII tę część budynku włączono do całości, a przez pokrycie tynkiem zatarto różnicę między nowym murem a starym. Jedynie wyjątkowa grubość starych murów (ok. 2,20 m) mogła nasunąć podejrzenie o znacznie starszym pochodzeniu tej części budynku. Po zakończeniu prac konserwatorskich budynek został w r. 1953 przekazany na cele kulturalno-oświatowe i mieści w swych murach m. i. świetlicę i bibliotekę gromadzką.

Wolbórz dawny pałac biskupi — duży zespół architektoniczny o monumentalnym układzie wzniesiony w r. 1773 przez Franciszka Placidiego jako rezydencja biskupów kujawskich należy do najciekawszych przykładów budownictwa barokowego w Polsce. Użytkowany w czasie zaborów jako koszary wojskowe, kilkakrotnie przerabiany i przebudowany, został na koniec spalony w czasie działań wojennych w r. 1915. Rozpoczęta w okresie dwudziestolecia odbudowa środkowej części pałacu nie uwzględniła charakteru stylowego budynku i przez nadbudowę III kondygnacji zepsuła harmonię proporcji. Rozpoczęte w r. 1947 prace konserwatorskie miały charakter wybitnie zabezpieczający i obejmowały w pierwszym rzędzie remont wzgl. ułożenie pokrycia dachowego nad całością zespołu. Dopiero w roku 1953 zainicjowano całkowitą odbudowę i rekonstrukcję zabudowań rozpoczynając pracę od lewej oficyny pałaco-

wej pozostającej do tego czasu w stanie surowym. Założono ogniotrwałe stropy, wykonano stolarkę drzwiową i okienną, przy czym otwory okienne zamurowane częściowo w XIX w., zrekonstruowano w pierwotnych wymiarach. Po zakończeniu prac adaptacyjnych w roku bieżącym oddano budynek na pomieszczenie internatu szkolnego miejscowego Liceum Pedagogicznego. W roku bieżącym przeprowadza się ponadto odbudowę dwóch budynków gospodarczych położonych symetrycznie po obu stronach bramy wjazdowej. W latach następnych przewidziana jest odbudowa i rekonstrukcja części środkowej i prawej oficyny pałacu.

W roku bieżącym przystąpiono do odbudowy klasycystycznego pałacu w Walichnowach, pow. Wieruszów, pochodzącego z I poł. XIX w. Okazały budynek położony w malowniczym romantycznym parku, spalony przez hitlerowców w r. 1945, pozostawał w ruinie przez okres dziesięciolecia. Z uwagi na walory architektoniczne i krajobrazowe budowli oraz brak budynku szkolnego w nowoutworzonej gromadzie zdecydowano się mimo licznych trudności na odbudowę tego obiektu. Zakończenie robót konserwatorskich i oddanie budynku do celów szkolnych przewidziane jest na początek r. 1957.

Remonty wzgl. wymianę pokrycia dachowego przeprowadzono w dawnym pałacu Małachowskich w Nowym Mieście oraz pałacu w Kutnie.

Architektura sakralna. Roboty konserwatorskie przy kolegiacie w Tumie pod Łęczycą objęły w latach 1952—4 zmontowanie żelbetowego wiązania dachowego nad nawą główną, pokrycie całości gontem (projektowane poprzednio pokrycie dachówką okazało się zbyt ciężkie), wykonanie prac zastrzykowych i zabezpieczających w filarach tryforium, wzmocnienie fundamentów obu wież wykonanie kamieniarki przy obramowaniu okien prezbiterium oraz gzymsu w nawie głównej. W końcu oszklono wszystkie otwory okienne, zamykając tym całość prac konserwatorskich przy odbudowie kolegiaty. Natomiast bardzo interesujące okazały się prace archeologiczne przeprowadzone przez Stację Archeologiczną PAN w latach 1954—55 na terenie nawy głównej kolegiaty pod kierunkiem dr. Nadolskiego. W wyniku przeprowadzanych badań odkryto dobrze zachowane fundamenty budowli o dość skomplikowanym układzie, które są zapewne pozostałościami d. klasztoru benedyktynów, co potwierdzałoby hipotezę o istnieniu opactwa tego zakonu na grodzie łęczyckim już w wieku XI. Ruda, pow. Wieluń — kościół parafialny. Budowla jedna z najstarszych

Ryc. 243 i 244. Portret prymasa Komorowskiego z w. XVIII w kolegiacie w Łowiczu przed i po konserwacji

na terenie województwa o dobrze zachowanych partiach muru o ciosowym wątku romańskim z XI w. została poddana w latach 1952–53 gruntownym zabiegom konserwatorskim, polegającym na usunięciu całkowicie zmuszającego stropu drewnianego a założeniu nowych stropów ogniotrwałych i dekoracyjnego drewnianego. Ponadto częściowo wymieniono i wzmocniono więzanie dachowe. Całość prac wykonano bez odsłonięcia dachu.

Ponadto przeprowadzono między innymi prace konserwatorskie przy kościołach farnym i św. Franciszka w Piotrkowie, parafialnym w Działoszynie (w. XVIII), reformatów w Wieluniu (XVIII), franciszkanów w Radomsku (w. XV), oraz kilku innych, przy czym prace ograniczały się przeważnie do wymiany pokrycia dachowego, położenia tynków oraz zabiegów konstrukcyjnych.

Budownictwo drewniane. Podobnie jak w latach ubiegłych zwracano dużą uwagę na ratowanie i zabezpieczanie zabytków budownictwa drewnianego, starając się przede wszystkim o remont za-

bytkowych budowli podworskich, które by po przeprowadzeniu kapitalnego remontu można użytkować na placówki pracy kulturalno-oświatowej na wsi. W okresie sprawozdawczym wykonano i oddano do użytku na świetlice, biblioteki, szkoły itp. zabytkowe dwory drewniane w Starej Wsi, Świątkowicach, Wodzieradach, Radoszewicach i Łękach Kościelnych. Trwają prace konserwatorskie przy odbudowie dworu w Węgrzynowicach spalonego w r. 1953, z którym miejscowa tradycja wiąże urodzenie J. Chr. Paska.

Prace powyższe obejmowały przeważnie wzmocnienie więzania dachowego, wymianę pokrycia oraz zmuszających elementów konstrukcyjnych.

Z drewnianych budowli gospodarczych należy wymienić kapitalny remont sychlerza drewnianego w Kuźnicy Grabowskiej pow. Wieluń, poch. z końca XVIII w., gdzie oprócz wymiany pokrycia dachowego zrekonstruowano ganek wsparty na bogato rzeźbionych słupach. Ponadto wymieniono pokrycie dachowe oraz przeprowadzono remont zabytkowych kościołów drewnianych w Grochowie pow. Kutno, Lewinie pow. Rawa,

Ryc. 245. Fragment polichromii w kaplicy Lipskich w kolegiacie w Łowiczu.

Łyskorni pow. Wieluń oraz Węglewicach pow. Wieruszów.

Budownictwo przemysłowe. W roku 1955 uznano za zabytek zabudowania pofabryczne dawnych zakładów Gejera, tzw. „Biała Fabryka“, w związku z przekazaniem obiektu na pomieszczenie Muzeum Tkactwa. Kompleks zabudowań utrzymany w stylu klasycystycznym, pochodzi z lat trzydziestych ubiegłego stulecia i jest położony malowniczo wśród zieleni nad rzeką Jasienią. Na uwagę zasługuje tu zwłaszcza oryginalna konstrukcja stropów drewnianych opartych nie na murach ale na potężnych balach.

Prace konserwatorskie obejmą remont elementów konstrukcyjnych, wymianę pokrycia oraz adaptację budynku do celów muzealnych.

Ogrody zabytkowe. W latach 1952—53 przeprowadzono na terenie parku w Arkadii roboty konserwatorskie zarówno przy pawilonach i budowlach parkowych jak i założeniach ogrodowych. Między innymi wzmocniono konstrukcję tzw. łuku greckiego przez wtopienie wewnątrz elementów żelbetowych, które wzmocniły nadwątloną strukturę i zapobiegły ewent. katastrofie. Przeprowadzono ponadto wymianę stropów i pokrycia w „Domu Murgrabiego“ oraz wyremontowano pokrycie dachowe w Domku Gotyckim i „Świątyni Diany“.

Zarówno na terenie parku w Arkadii jak i sąsiedniego Nieborowa wykonano szereg robót parkowych mających na celu rekonstrukcję założonych ogrodowych z XVIII wieku.

W parku pałacowym w Walewicach. Pracownia Rzeźbiarska PKZ przeprowadziła konserwację figur kamiennych z końca XVIII w., m. i. zniszczoną przez hitlerowców figurę Apollina oraz posąg Diany, grupę „Ajaks i Cassandra“ oraz kilka innych. Ponadto przeprowadzono roboty ziemne i prace ogrodowe.

Dla okazałego parku pałacowego w Wolborzu inż. ogrodnik K. Chrabelski opracował projekt rekonstrukcji

Ryc. 246. Fragment obrazu „Ukrzyżowanie“ z kolegiaty w Łowiczu.

Ryc. 247. Kielich i patena z XIII w. znaleziona w czasie prac archeologicznych w kolegiacie w Tumie pod Łęczycą.

dawnych założen ogrodowych na podstawie zachowanych planów z XVIII wieku. Projekt ten był już w roku 1955 częściowo realizowany, zaś dalsze prace wraz z rekonstrukcją dekoracyjnego kanału są przewidziane w latach 1956—58.

Mniejsze prace ogrodowe o charakterze konserwatorskim były przeprowadzane na terenie parków zabytkowych w Krusznynie, Sokolnikach i Oporowie.

Malarstwo i Rzeźba. W okresie sprawozdawczym przeprowadzano nadal prace konserwatorskie nad odsłonięciem i zabezpieczeniem renesansowej polichromii w drewnianym kościele w Boguszycach pow. Rawa Mazow. Polichromia ta, znajdująca się na ścianach nawy i prezbiterium, została z końcem XIX wieku zakryta przez banalną malaturę olejną. Prace konserwatorskie prowadzone w dość wolnym tempie od r. 1951 przez Pracownię Konserwacji Zabytków odsłoniły około 60% pierwotnej polichromii o dużej wartości artystycznej.

Również wolno posuwały się prace konserwatorskie przy zabezpieczeniu polichromii renesansowej w Grębieniu. Zaznaczyć przytem należy, że obie polichromie należą do czołowych dzieł tego rodzaju w malarstwie polskim z okresu Odrodzenia¹.

Ponadto w roku bieżącym przeprowadzono konserwację cennego obrazu Szkoły Weneckiej pt. „Adoracja Dzieciątka“ znajdującego się w kościele parafialnym w Rzeczyce pow. Rawa Mazow. Wspomniany obraz przypisany mylnie Tycjanowi posiada wysoką wartość artystyczną, a z powodu niefortunnego zawieszenia go w wilgotnej zakrytym kościele uległ poważnemu uszkodzeniu i wymagał niezwłocznej konserwacji.

Przeprowadzono również w Pracowni Grafiki P. K. Z. konserwację cennych ksiąg radziecko-ławniczych z Pabianic.

Do prac konserwatorskich wykonanych ze środków własnych użytkowników wymienić należy w pierwszym rzędzie konserwację i odczyszczenie późnobarokowej polichromii w kaplicy Lipskich kolegiaty łowickiej wykonanej w r. 1718 przez Adama Swocha. Ponadto wykonano konserwację szeregu cennych obrazów z uposażenia kolegiaty, jak m. i. obraz „Ukrzyżowanie“ nieznanego malarza szkoły neapolitańskiej z II poł. XVII w. z domalowanym w lewym rogu obrazu portretem fundatora dzieło pełne ekspresji o dużych walorach malarskich. Z innych prac zasługuje na uwagę konserwacja obrazu przedstawiającego Legendę o św. Rozalii, oraz pełen wyrazu portret prymasa Komorowskiego z 3 ćw. XVIII w.

w stylowych rokokowych ramach. Wszystkie prace zostały wykonane przez kons. L. Kucharskiego.

W kościele parafialnym w Działoszynie, Pracownia Konserwacji Zabytków wykonała rekonstrukcję i odczyszczenie zespołu rokokowych ołtarzy z końca XVIII w. Ponadto kons. K. Dąbrowski przeprowadził konserwację obrazu przedstawiającego Marię Magdalę, dzieło prawdopodobnie rodzimego utalentowanego artysty z drugiej połowy XVIII w.

W roku 1952 odkrył kons. Tiunin w krużgankach dawnego kościoła dominikanek w Piotrkowie polichromię malarzką o charakterze nawpół ludowym i ciekawej tematyce obyczajowej. Ponadto kons. Tiunin wraz zespołem współpracowników wykonał prace konserwatorskie nad zabezpieczeniem polichromii A. Ahorna w kościele św. Franciszka w Piotrkowie.

Poza tym przeprowadzono zabiegi konserwatorskie z zakresu malarstwa i rzeźby w kolegiacie w Łasku, kościele w Wolborzu, kościele poaugustiańskim w Wieluniu i kilku innych.

*
*   *
*

W programie robót na okres najbliższego pięciolecia przewidziana jest odbudowa zamków w Uniejowie, Bykach i Działoszynie, renesansowego dworu w Kamionce, rekonstrukcja zamków w Oporowie i Piotrkowie, odbudowa d. kaplicy pałacowej w Kutnie, drewnianych dworców w Rzekach Wielkich i Wojszycach.

W zakresie malarstwa i rzeźby projektuje się konserwację polichromii renesansowej w Łaszewie pow. Wieluń, następnie zabezpieczenie i rekonstrukcję odkrytej w r. 1952 romańskiej polichromii w kolegiacie tumskiej oraz konserwację polichromii M. A. Palloniego w d. kaplicy pomisjonarskiej w Łowiczu. Następnie zamierzone jest również odczyszczenie i uzupełnienie sztukaterii i konserwacja plafonu Norblina w Świątyni Diany w Arkadii, odsłonięcie i odczyszczenie cennej kamieniarki gotyckiej w kościele św. Mikołaja w Wieluniu a ponadto szereg prac w tej dziedzinie o mniejszym znaczeniu.

Zb. Ciekliński

¹ Kopie fragmentów tych polichromii zostały umieszczone na wystawie „Odrodzenia“ w Muzeum Narodowym w Warszawie i wzbudziły duże zainteresowanie zwiedzających zarówno z uwagi na treść jak i bogactwo kompozycji.